

СПЕЦИАЛНИТЕ ПРИНЦИПИ НА ЕКОЛОГИЧНОТО ПРАВО НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Георги Пенчев¹

Анотация

Статията е посветена на един от актуалните теоретични проблеми на българското екологично право. Вниманието е насочено към правните принципи на отделните подотрасли на българското екологично право, които са регламентирани в законите по опазване на отделните природни ресурси или по управление на дейности по отпадъците.

Ключови думи: специални (подотраслови) принципи, екологично право, Република България.

Summary

The article is concerned with one of the current theoretical problems of the Bulgarian environmental law. Attention is paid to the legal principles of the separate sub-branches of the Bulgarian environmental law, which are regulated in the acts on the protection of the separate natural resources, as well as on the management of activities related to waste.

Key words: Special (Sub-Branch) Principles, Environmental Law, Republic of Bulgaria

Увод

Правните проблеми, свързани с принципите на отделните подотрасли на екологичното ни право (напр. въздушно, водно, горско, поземлено, ловно, риболовно и др.) са фундаментални както в общотеоретичен, така и в практико-приложен аспект поради динамиката в развитието на обществените отношения, свързани с опазването на отделните компоненти на околната среда. Преди всичко трябва да се отбележи обстоятелството, че отрасловите (специфичните) принципи на българското екологично право се подразделят на две основни групи в светлината на особената му структура². Първата от тях може да се обозначи като общи (общотраслови) принципи, които важат за опазването на околната среда в нейната цялост, т. е. имат по-цялостно значение за екологичното право като отрасъл на правната ни система и са валидни и за отделните му подотрасли.

¹ Доктор по право, професор по Екологично право в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, електронен адрес за контакти: georgipenchev@abv.bg.

² Относно структурата на българското екологично законодателство, вж. напр. Пенчев, Г. Екологично право. Обща част. С., Феня, 2011, с. 41 – 43.

Те са изтъкнати в чл. 3 от Закона за опазване на околната среда (ЗООС - ДВ, бр. 91 от 2002 г., изм. и доп.) и са били предмет на изследване от някои автори у нас³, но в настоящата статия няма да бъдат разгледани. Втората група от тях може да се отбележи като специални (подотраслови) принципи, които са специфични за съответния подотрасъл на екологичното право и са уредени в специалното екологично законодателство, регулиращо опазването на отделните компоненти на околната среда или отделни дейности, оказващи значително въздействие върху състоянието на околната среда, напр. по управление на отпадъците. Именно тази втора група принципи ще бъде предмет на настоящото научно изследване, като в тази насока е необходимо да се отбележи обстоятелството, че досега тези принципи не са били анализирани задълбочено в нашата екологоправна литература. Същевременно вниманието в изследването ще бъде насочено само върху принципите на тези подотрасли на екологичното ни право, които са изрично формулирани в разпоредбите на специален закон. С него се цели запълването на една празнота в правната ни литература, както и предизвикването на научна дискусия по разглежданата проблематика. То е съобразено със законодателството и литературата към 03.10.2016 г.

I. Общи бележки върху специалните (подотрасловите) принципи на екологичното право на Република България

Принципите на българското екологично право, както на общоотраслово, така и на подотраслово равнище са неговите ръководни начала, разбираани като особен вид правни норми, в които са закрепени ръководни правни идеи за развитието на обществените отношения в областта на опазването на околната среда като цяло или на отделните й компоненти, имащи важно значение за правотворчеството и правоприлагането, вкл. тълкуването⁴.

³ Вж. напр. **Пенчев, Г.** Общите принципи на екологичното право на Република България. – Studia Iuris. Пловдив, 2016, № 1, Юни, с. 10 – 19. ISSN 2367-5314. Достъпно от: <<http://web.uni-plovdiv.bg/paunov/Stidia%20Iuris/broi%201%20-%202016/Georgi%20Penchev.pdf>> (подразделение на Интернет-страницата на списание „Studia Iuris“ <http://studiainuris.com> - електронно издание на Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“). [Прегледано на 20.06.2016 г.]; **от него**. Екологично право. Обща част, с. 36 – 37; **Стайнов, П.** Защита на природата (правни изследвания). С., Издателство на БАН, 1970, с. 24; **Наумова, С.** Основни въпроси на екологичното право 2. прераб. и доп. изд. С., БАН – Институт за държавата и правото, 2012, с. 34; Закон за опазване на околната среда: Коментар от Иван Керемедчиев юрист в Министерството на околната среда и водите. С., Феней, 2004, с. 6.

⁴ Вж. **Пенчев, Г.** Общите принципи на екологичното право на Република България, с. 4 - 5. Проблемът за юридическата природа на принципите на правото и един от най-дискуссионните в правната ни доктрина и се свежда главно до отговор на въпроса дали те са особен вид правни норми или имат друга юридическа характеристика, различна от правната норма. Понастоящем преобладава броят на авторите, които ги възприемат като особен вид правни норми – Пак там, с. 3 – 4 и цитираната там литература. Поради ограничения обхват на това научно изследване този проблем няма да бъде разгледан.

Върху формирането и развитието на специалното (подотрасловото) екологично законодателство на Република България оказват влияние различни фактори, като спецификата на екологичната ситуация в страната в контекста на географското ѝ местоположение, равнището на използваните технологии в производството, равнището на екологична култура, съзнание и възпитание, националните законодателни традиции и задълженията, произтичащи от участието в Европейския съюз (ЕС), както и в международните универсални, регионални и двустранни споразумения по опазване на околната среда, и др. Тези фактори винаги трябва да се отчитат при формулирането на принципите на специалното (подотрасловото) ни екологично законодателство. Същевременно тези принципи трябва да отчитат и спецификата на отделните природни ресурси (напр. атмосферния въздух, водите, почвата, земните недра, растителния и животинския свят), както и връзките между отделните екосистеми. Като се има предвид сложният характер на екологичните проблеми на съвременното общество, породен главно от влошаването на състоянието на околната среда⁵ и задълбочаващата се морална деградация⁶, принципите на екологично ни право, вкл. подотрасловите, се очертават като едно от правните средства за тяхното успешно разрешаване.

II. Специални (подотраслови) принципи на българското екологично право

По-нататък ще бъдат анализирани, при отчитане на изискването за обемни ограничения, принципите на някои подотрасли на българското екологично право, които са формулирани изрично в разпоредбите на съответния специален закон.

II.1. Принципи на водното право

Новела за водното ни законодателство е изричното изброяване на правни принципи в разпоредби на Закона за водите (ЗВ – ДВ, бр. 67 от 1999 г., изм. и доп.). Стремeжът към изрично изброяване на принципите на дейностите по опазване на водите в закон безспорно заслужава подкрепа. Следва да се отбележи обаче, че тази идея на законодателя не беше реализирана по най-подходящия начин в ЗВ, който дори и в сегашната му редакция в разглежданата област страда от редица слабости, главно в правно-техническо отношение.

⁵ Вж. Saving Our Planet: Challenges and Hopes. Nairobi, UNEP, 1992, p. 175.

⁶ Руският учен юрист-еколог М. Бринчук изтъква връзката между екологичната криза и моралната криза на съвременното човечество – вж. **Бринчук, М.** Законы природы и общества. Часть I. Москва, Юрлитинформ, 2015, с. 137 – 138. В тази насока е и мнението на друг виден руски учен юрист-еколог - О. Колбасов - който окачествява конфликта между икономическите и екологичните интереси на обществото като „антагонизъм между два типа ценности – природната среда и имуществото (имущественото богатство и свързаната с него власт)” – вж. **Колбасов, О.** Завещание экологам. – Журнал российского права. Москва, 2000, № 5-6, с. 90.

Могат да бъдат изтъкнати по-долу следните по-значими недостатъци на ЗВ в разглежданата насока.

Първо, в първоначалната редакция на закона от 1999 г. липсваше разпоредба, в която да бъдат изброени принципите на дейностите с по-цялостно значение по опазване на водите, т. е. с оглед на разнообразието на водните отношения. Този пропуск на законодателя беше преодолян в 2006 г. с измененията и допълненията на ЗВ (ДВ, бр. 65 от 2006 г., в сила от 11.08.2006 г.), с които беше въведен чл. 2а, като изброяването на принципи беше извършено в първата му алинея. В първоначалната редакция на закона от 1999 г. обаче, фигурираха 2 разпоредби, включващи принципи, но в определена област на опазването на водите, а именно – чл. 7 (относно упражняването на правото на собственост върху водите) и чл. 192 (относно „икономическото регулиране“ на опазването на водите), т. е. принципи на два правни института на водното ни право, които ще бъдат разгледани по-долу в настоящото изследване.

Второ, принципите, уредени в чл. 2а, ал. 1 от ЗВ са твърде много (14 бр.) и в повечето случаи недобре редактирани. По-добре щеше да бъде тези принципи да бъдат свързани с отделни глави или няколко раздела в глави на закона, за да бъдат структуроопределящи спрямо обикновените правни норми, фигуриращи в тях.

Трето, не са добре редактирани думите в началото на ал. 1 от чл. 2а, където е указано, че „Целта по чл. 2 се постига при спазване на следните принципи“. По-добре щеше да бъде, ако тези думи бяха заменени с думите „Дейностите по опазване на водите се извършват при спазване на следните принципи“, защото принципите на водното право практически се отнасят главно до извършването на определени дейности и действия, свързани с опазването на този природен ресурс, а не толкова с постигане на целта на закона, която фактически ще се реализира при законосъобразното извършване на определени дейности и действия на правните субекти в разглежданата област. Освен това, вниманието трябваше да бъде насочено предимно към двата основни проблема, изискващи съответните целенасочени и добре балансирани дейности и действия на правните субекти, а именно рационалното водоползване и опазването на водите от замърсяване.

В чл. 2а, ал. 1 от ЗВ фигурират 14 принципа, с които трябва да се постигне целта по чл. 2 от с. з., а именно „интегрирано управление на водите“. Вече беше изтъкнато, че чл. 2а бе въведен с измененията и допълненията на закона в 2006 г. - факт, който показва, че актуалният към 1999 г. законодател или не е смятал за необходимо въвеждането на такава разпоредба с по-комплексно значение в първоначалната редакция на ЗВ, или е подценил значимостта на проблематиката на принципите на правото. По-нататък ще бъдат посочени принципите, формулирани в чл. 2а, ал. 1 от закона.

Принципът на „признаване на водите като жизненоважен ресурс и общо наследство, което се опазва и защитава“ (т. 1) е формулиран по-скоро като лозунг, отколкото като правен принцип, т. е. като особен вид правна норма с регулативно действие, в която да залегнат ръководни правни идеи за опазване на водите. Освен това изтъкнатото в принципа е ноторно и не беше необходимо да се въвежда като принцип. По-добре щеше да бъде, ако вниманието беше фокусирано върху научната обосновааност на управленските решения в тази област⁷, отчитащи особеностите на водния кръговрат и влиянието на различните фактори върху водния баланс – съществени проблеми, които трябва да се отчитат при опазването на водите⁸. Реализацията на горепосочения принцип трябва да се търси в разпоредбите на чл. 2, ал. 1, т. 1, чл. 2, ал. 2, т. 1, чл. 3а, ал. 1 и чл. 8, ал. 3 от закона.

Принципът на „определяне на правото на всеки гражданин на достъп до вода за питейно-битови цели като основна жизнена потребност е приоритет на държавната политика и политиката, осъществявана от органите на местното самоуправление“ (т. 2) не е добре формулиран, защото смесва субективното право с приоритета в дейността на определени органи на държавна власт и местно самоуправление. Освен това разпоредбата претърпя редакционна незначителна промяна с измененията и допълненията на закона в 2009 г. (ДВ, бр. 47 от 2009 г., в сила от 23.06.2009 г.), в резултат на които бяха добавени думите „основна жизнена потребност“ след думите „за питейно-битови цели като“. Подчертаването на водата като „основна жизнена потребност“ беше излишно, тъй като това е ноторен факт. По-добре щеше да бъде, ако принципът беше формулиран по-кратко и ясно с изтъкване на приоритета на питейно-битовото водоползване пред другите видове водоползване. Реализацията на този принцип може да се търси в разпоредбите на чл. 2, ал. 1, т. 1 и ал. 2, т. 1, както и в чл. 8, ал. 1 от с. з.

⁷ Всички подотрасли на екологичното право, вкл. водното, имат своите научни основи в областта на естествените, техническите, хуманитарните и обществените науки, които трябва да се отчитат при формулирането на съответните правни принципи в нормативните актове. Необходимостта от научна обосновааност на управленските решения в областта на водното законодателство се посочва както в правната, така и в специализираната географска литература – вж. напр. **Пенчев, Г.** Екологично право. Обща част, с. 33; **Львович, М.** Географическите основи водного законодательства. – Известия всесоюзного географического общества. Москва, 1967, т. 99, № 3, с. 177 – 189; **Пенчев, П.** Обща хидрология. 5. изд. С., Наука и изкуство, 1986, с. 383 – 384. Във връзка с това напълно основателно в екологичната ни литература С. Недялков изтъква, че за решаването на екологичните проблеми са необходими „фундаментални познания по теория на екологията“ – вж. **Недялков, С.** Теория на екологията. 2. изд. София, Публиш сай сет – Агри ООД, 1998, с. 7.

⁸ Вж. напр. **Львович, М.** Вода и жизнь (Водные ресурсы, их преобразование и охрана). Москва, Мысль, 1986, с. 14 – 19; **Пенчев, П.** Цит. съч., с. 23 – 33; **от него.** Методи на хидроложките изследвания. С., Софийски университет „Климент Охридски“, 1987, с. 164 – 210.

Принципът на определяне на речните басейни като основна единица за интегрирано управление на водите (т. 3) е в унисон с европейското водно право и по-специално с Директива 2000/60/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23.10.2000 г. относно установяване на рамката за действие на Общността в областта на политиката за водите (ОВ L 327, 22.12.2000 г., изм. и доп.). При формулирането му можеше да отпадне думата „определяне“ като се изтъкне, че тези басейни „са“ такава основна единица. Реализацията на посочения принцип е в разпоредбите на чл. 148 и чл. 153 – 155 от закона.

Принципът на координиране на действията за постигане на добро състояние на водите в трансграничните речни басейни на басейново и на национално ниво и планиране на мерки на основата на равенство и взаимност при защита на националните интереси (т. 4) можеше да бъде формулиран по-лаконично. Той също е свързан с Директива 2000/60/ЕО, а реализацията му може да се търси в разпоредбите на чл. 148а, чл. 149 и чл. 149а от закона.

Принципът на прилагане на научно-техническите постижения при управление на водите (т. 5) се изразява в използването на постиженията на научно-техническия прогрес във водоползването и опазването на водите от замърсяване. Липсва обаче добре разгърната уредба от обикновени правни норми в ЗВ, където той да бъде отразен. Неговата реализация е в чл. 148, ал. 5 от с. з.

Принципът на прилагане на икономически регулатори за постигане на устойчиво използване на водите и опазването им (т. 6) следва да бъде прецизиран по отношение на опазването им, т. е. от какво да бъдат опазвани те. За целта е необходимо *de lege ferenda* след думите „опазването им“ да бъдат добавени думите „от замърсяване“. Реализацията на разглеждания принцип е в разпоредбите на чл. 192 – 198 от закона.

Принципът предотвратяване или намаляване на вредното въздействие на водите, както и възстановяване на щетите (т. 7) не е сполучливо формулиран, защото смесва две различни, макар и обусловени една от друга дейности. „Възстановяването на щетите“ е свързано преди всичко с гражданската отговорност на нанесени вреди на съответните материални обекти. Не е необходимо то да бъде въведено в принцип, защото това обезщетяване за нанесените вреди се извършва в рамките на действащото гражданско законодателство на Р България. Този принцип е реализиран в чл. 137 – 146 от с. з.

Принципът на предотвратяване или намаляване на замърсяването на водите при източника на замърсяване (т. 8) е свързан с първичното екологично право на ЕС. Трябва да се отбележи обаче, че в чл. 191, пар. 2, изр. второ от ДФЕС се изтъква „приоритетното“ предотвратяване на замърсяването на околната среда при източника.

Следователно в тази разпоредба на закона е пропусната възможността от подчертаване на приоритетността при действията по предотвратяване на замърсяването на водите при източника, за да бъде тя в унисон с първичното европейско екологично право. Горепосоченият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 116, ал. 1, т. 1 – 3, чл. 118 – 118в и чл. 120 – 136 от закона.

Принципът на поддържане и възстановяване на растителната и почвената покривка, свързана с възпроизводството на водите (т. 9) отчита връзката преди всичко между горските ресурси, които имат водорегулиращи и климатообразуващи функции, от една страна, и, от друга страна, водните ресурси. Той се реализира в разпоредбите на чл. 116, ал. 1, т. 4 и чл. 117 от с. з.

Принципът замърсителят плаща разходите за мерките за предотвратяване, ограничаване и намаляване на замърсяването, както и за възстановяване на вредите (т. 10) не е формулиран сполучливо, от една страна, а, от друга страна, фактически смислово приповтаря принципа по чл. 3, т. 6 от ЗООС, който намира приложение и в областта на опазване на водите от замърсяване. От тази гледна точка не беше необходимо обособяването му като самостоятелен принцип, достатъчно беше препращане към чл. 3, т. 6 от ЗООС. Реализацията на разглеждания принцип трябва да се търси в разпоредбите на чл. 200, ал. 1, т. 3, 6 и 19 и ал. 2 – 4, чл. 200а и чл. 202 от закона.

Принципът на възмездност на водните услуги (т. 11) е свързан със заплащането на цена за извършваните водни услуги. Той е реализиран в разпоредбите на чл. 194, ал. 1 – 6 и ал. 8 и чл. 192в от с. з.

Принципът на възстановяване на разходите за водни услуги, включително на разходите за ресурса и опазване на околната среда (т. 12) до известна степен е свързан с предходния принцип и е реализиран в чл. 194, ал. 7 и 9 от закона.

Принципът на предоставяне на обществеността на своевременна, точна и разбираема информация за състоянието на водите, планираните мерки и достигнатите резултати от тяхното прилагане (т. 13) можеше да бъде формулиран по-лаконично, от една страна, а, от друга страна, фактически смислово приповтаря принципа по чл. 3, т. 5 от ЗООС, който намира приложение и в областта на опазване на водите. Той се реализира в разпоредбите на чл. 62а, чл. 70 и чл. 149, ал. 2 от ЗВ.

Принципът на свързване на дейностите за опазване на водите с устойчивото им ползване (т. 14) не е формулиран сполучливо. От една страна, под „опазване на водите“ трябва да се разбира опазването им в две разновидности – от замърсяване и от разхищаване. Опазването им от разхищаване е свързано с рационалното им ползване, окачествявано от законодателя с прилагателното „устойчиво“.

Вероятно в тази разпоредба се има предвид съчетаване на опазването на водите от замърсяване с опазването им от разхищаване с цел постигането на „устойчиво“ водоползване, но идеята не е формулирана по подходящ начин. Изтъкнатите две насоки в опазването на водите имат своите специфики по отношение на предприеманите мерки, а съчетаването им („свързването на дейностите“), по мое мнение, трябва да се базира на научно обосновани концепции, стратегии, планове и програми. Реализацията на този принцип може да се търси в разпоредбите на чл. 39 – 49, чл. 50 – 87 и чл. 116 от закона.

За да бъдат преодоляни горепосочените слабости на ЗВ, смятам, че *de lege ferenda*, чл. 2а, ал. 1 от него трябва да придобие следната редакция:

„Чл. 2а (1). Опазването на водите от замърсяване и използването им се основава на следните принципи:

1. научна обоснованост на управленските решения по опазване на водите;
2. предприемане на действия и дейности по опазване на водите от замърсяване над допустимите норми;
3. предприемане на действия и дейности по рационално използване на водите;
4. упражняване на правото на собственост върху водите, водните обекти и водностопанските системи и съоръжения при отчитане на обществения интерес и екологичното равновесие;
5. финансиране и ценообразуване на водоползването и опазването на водите от замърсяване при отчитане на обществения интерес и екологичното равновесие;
6. интегрирано управление на дейностите по опазване на водите от замърсяване и водоползването при отчитане на връзките между екосистемите и състоянието на човешкото здраве.“

II.2. Принципи на ловното право

В Закона за лова и опазване на дивеча (ЗЛОД – ДВ, бр. 78 от 2000 г., изм. и доп.) фигурират две разпоредби, в които се споменават принципи, но те не са ясно и сполучливо изрично формулирани като правни принципи в областта на защитата на ловното стопанство. Само чрез логическо и систематично тълкуване на тези разпоредби можем да направим извода, че практически в ЗЛОД са формулирани изрично 2 принципа в разглежданата област. Като слабост на закона може да се посочи липсата на самостоятелна разпоредба с изрично изброяване на принципи.

Първият от тези принципи може да се формулира като *принцип на популацията на дивеча при стопанисването му в ловностопанските райони* (чл. 2, ал. 2 от ЗЛОД)⁹. В тази разпоредба на закона е указано, че „дивечът се стопанисва по ловностопански райони на популационен принцип.“ Следователно, в съдържанието на този принцип е вложена идеята за отчитане на популацията на дивеча при предприемането на съответните ловностопански дейности, извършвани в ловностопанските райони. Реализацията на разглеждания принцип трябва да се търси в разпоредбите на чл. 9, ал. 9, чл. 33, чл. 37 и чл. 40 – 42 от закона.

Вторият от тези принципи може да бъде формулиран като *принцип на опазване на дивеча*. Той се извежда по тълкувателен път от разпоредбата на чл. 3, ал. 2 от ЗЛОД, където е отбелязано, че „опазването на дивеча е основен принцип за организация на ловната площ и управление на ловното стопанство, стопанисване на дивеча, неговите местообитания, екосистеми и процеси, които протичат в тях и упражняване на правото на лов“¹⁰. От правно-техническа гледна точка, формулирането на този принцип е несполучливо. На първо място, не е необходимо да се употребява прилагателното „основен“ към думата принцип. В справочната ни литература е отбелязано, че думата „принцип“ е навлезла в българския език от немската дума „Prinzip“ и има произход от латинската дума „principium“, която в превод означава „основа“, като съдържанието на понятието включва две значения: а) основно начало, или б) ръководно начало в живота¹¹, респ. ръководно начало за действие¹². В. Христов с основание отбелязва, че от етимологична гледна точка не е уместно да се употребява прилагателното „основен“ към съществителното „принцип“¹³. Освен това като „основни“ биха могли да бъдат окачествени принципите, залегнали в Конституцията на Република България (ДВ, бр. 56 от 1991 г., изм. и доп.), а не в отделните закони.

⁹ Правното понятие „дивеч“ е дефинирано в чл. 5, ал. 1 от ЗЛОД, където е изтъкнато, че това са „всички бозайници и птици – обект на лов, които живеят на свобода при естествени условия или се развъждат в заградени територии с ловностопанска цел“.

¹⁰ Правното понятие „опазване на дивеча“ е дефинирано в чл. 3, ал. 3 от ЗЛОД, където е посочено, че то „включва дейностите по защита, охрана и контрол при стопанисване на дивеча и упражняване на правото на лов“.

¹¹ Вж. Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. Български тълковен речник. 2. изд. С., Наука и изкуство, 1963, с. 712; Речник на чуждите думи в българския език. С., Издателство на БАН, 1982, с. 692.

¹² Вж. Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. Български тълковен речник. 4. доп. и прераб. изд. С., Наука и изкуство, 1994, с. 758.

¹³ Вж. Христов, В. Относно принципите на правото. – Правна мисъл. С., 2000, № 3, с. 18.

На второ място, фразата в тази разпоредба е прекалено дълга, можеше да се формулира по-лаконично с изтъкване на връзката между принципа и управлението на ловното стопанство като по-широко понятие, което обхваща по съдържание и стопанисването на дивеча и упражняването на правото на лов и опазването на местообитанията му. Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 9, ал. 9, чл. 65, чл. 66 – 70 от с. з.

За да се избетнат горепосочените слабости в ЗЛОД е необходимо *de lege ferenda* в него да бъдат извършени следните изменения и допълнения:

1. Ал. 2 на чл. 2 и ал. 2 на чл. 3 да бъдат отменени, като идеите, вложени в тях да бъдат реализирани в самостоятелна разпоредба с изброяване на принципи;

2. Да бъде въведен нов член, чл. 2а, който да придобие следното съдържание:

„Чл. 2а. Дейностите по управление на дивеча се извършват при спазване на следните принципи:

1. отчитане на популацията на дивеча при стопанисването му;
2. опазване на дивеча при управлението на ловното стопанство и при отчитане на обществен интерес и екологичното равновесие.“

В нашата правна литература М. Славова извежда от чл. 11 на ЗЛОД някои принципи, като организация на ловната площ, стопанисване на дивеча и неговите местообитания, на регионални ловни сдружения и др.¹⁴ Следва да се изтъкне обстоятелството, че изтъкнатите от нея принципи са доктринални, а не правни принципи, изрично формулирани в този закон.

II.3. Принципи на поземленото право

Член 3, включен в глава „Общи положения“ на Закона за почвите (ЗП – ДВ, бр. 89 от 2007 г., изм. и доп.) съдържа изрично изброяване на принципи. Този подход на законодателя трябва да се окачестви като сполучлив и правилен, за разлика от горепосочените слабости в подхода му в ЗВ и ЗЛОД. Именно такъв подход трябва да се поддържа във всички закони в областта на опазване на околната среда. По-долу ще бъдат отбелязани шестте изчерпателно изброени принципи на опазването, ползването и възстановяването на почвите в чл. 3 от ЗП.

Принципът на екосистемния и интегриран подход в разглежданата насока (т. 1) има своята научна обосновааност и е много добре формулиран от законодателя.

¹⁴ Вж. Славова, М. За принципите на административното право. – Юридически свят. С., 2002, № 2, с. 120.

Съдържанието му включва, от една страна, връзката между екосистемите, а, от друга страна, интегрираният подход в опазването на този природен ресурс, при който се отчита необходимостта от мерки, целящи опазването и на други природни ресурси, тясно свързани с почвите. Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 1, ал. 2 и чл. 4, ал. 1 и 2 от закона.

Принципът на устойчиво ползване на почвите (т. 2) фактически е свързан с необходимостта от рационалното им използване, т. е. главно с количествения аспект в тяхното опазване, и с концепцията за устойчивото развитие, спомената по-горе. Реализацията на този принцип трябва да се търси в разпоредбите на чл. 13 и чл. 15 – 18 от с. з.

Принципът на приоритет на превантивния контрол за предотвратяване или ограничаване увреждането на почвите и на техните функции (т. 3) не е формулиран много сполучливо, защото всеки от видовете контрол (превантивен, текущ и последващ) има своето важно значение за опазването на този природен ресурс. В случая не беше необходимо да се изтъква приоритета на единия от видовете контрол, а по-добре щеше да бъде да се изтъкне приоритета на превантивните мерки за опазване на почвата пред мерките за преодоляване на последиците от вече настъпилото замърсяване и увреждане на този природен ресурс. Реализацията на разглеждания принцип може да се търси в разпоредбата на чл. 33 от закона.

Принципът на прилагането на добри практики при ползването на почвите (т. 4) също като принципа на устойчиво ползване на почвите е свързан практически с рационалното използване на този природен ресурс. Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 15 – 18 и чл. 20 – 26 от с. з.

Принципът „замърсителят плаща за причинените вреди“ (т. 5) фактически е излишно формулиран, тъй като приповтаря принцип по чл. 3, т. 6 от ЗООС. Както беше изтъкнато по-горе, принципите по чл. 3 от с. з., който е общ закон в областта на опазване на околната среда, намират субсидиарно приложение във всички подотрасли на екологичното право, а следователно и в ЗП. Реализацията на този принцип е необходимо да се търси в разпоредбата на чл. 37 от ЗП.

Принципът на информираност на обществеността за екологичните и икономическите ползи от опазването на почвите от увреждане и за мерките за опазването им (т. 6) фактически е вариант на подобен принцип с по-общо значение за информираността на обществеността за състоянието на околната среда по чл. 3, т. 5 от ЗООС.

Следователно този принцип е излишно формулиран в ЗП, тъй като принципът по т. 5 на чл. 3 от ЗООС ще намери субсидиарно приложение и в разглежданата насока с оглед на информацията за състоянието на почвите. Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 4, ал. 4, чл. 5, ал. 1, т. 5 и ал. 3, т. 3, и чл. 21 от ЗП.

За да се избегнат горепосочените слабости в ЗП е необходимо, по мое мнение, *de lege ferenda* чл. 3 от него да придобие нова редакция както следва:

„Чл. 3. Опазването на почвите се основава на следните принципи:

1. екосистемен и интегриран подход в опазването на почвите;
2. предприемане на действия и дейности по опазване на почвите от наднормено замърсяване;
3. предприемане на действия и дейности по рационално използване на почвите;
4. финансиране на дейности по опазване на почвите.“

II.4. Принципи на правото на управление на дейности по отпадъците

Законът за управление на отпадъците (ЗУО - ДВ, бр. 53 от 2012 г., изм. и доп.) съдържа 2 недобре редактирани, по мое мнение, разпоредби (чл. 6, ал. 3 и чл. 49, ал. 2 от с. з.)¹⁵, в които фигурира посочване на определени принципи. И в двете разпоредби подходът на законодателя е идентичен по отношение на посочването на съответните принципи, но е несполучлив от правно-техническа гледна точка. В чл. 6, ал. 3 от ЗУО е изтъкнато, че при прилагането на йерархията в управлението на отпадъците, компетентните органи и лицата, при чиято дейност се образуват и третират отпадъците вземат предвид „общите принципи на опазване на околната среда, като предпазни мерки и устойчивост, техническата осъществимост и икономическата приложимост, опазване на ресурсите, както и цялостното въздействие върху околната среда, човешкото здраве, икономиката и обществото“. Аналогичен е подходът на законодателя, използван в чл. 49, ал. 2 от ЗУО, където е вменено задължение за Министерския съвет, при разработването на Националния план за управление на отпадъците, да взема предвид същите принципи на опазване на околната среда, приповтаряйки практически и в тази разпоредба горепосочената цитирана фраза по чл. 6, ал. 3 от с. з. Могат да бъдат посочени следните слабости, допуснати в редакцията на текста на тези две разпоредби на ЗУО.

¹⁵ Вж. в тази насока, **Пенчев, Г.** Бележки върху новия Закон за управление на отпадъците. – Търговско право. С., 2012, № 4, с. 102 – 103.

Първо, щом се употребява думата „като“ след думите „общите принципи за опазване на околната среда“, това означава, че е налице примерно, а не изчерпателно изброяване на правни принципи по отношение на дейности по управление на отпадъците. Такъв подход не трябва да се допуска от законодателя, защото може да доведе до затруднения в прилагането на тези принципи и възникването на въпроса дали има и други такива принципи, освен изброените, и кои са те.

Второ, от правно-техническа гледна точка, по-добрият подход при изричното изброяване на правни принципи в закон е, това да става само и единствено в глава с наименованието „Общи положения“, а не и в други глави на нормативния акт. Следователно разпоредбата на чл. 49, ал. 2 от ЗУО е излишна, тъй като разпоредбата на чл. 6, ал. 3 фактически се отнася и до хипотезата на чл. 49, ал. 2 от с. з.

Трето, изброяването на съответните принципи трябва да бъде изчерпателно.

Четвърто, изрично изброените принципи трябва да бъдат ясно и точно формулирани, за да се избегнат трудности при тълкуването и прилагането им.

Пето, разгледаните по-горе принципи на дейността по опазване на околната среда по чл. 3 от ЗООС имат общо значение за подотраслите на екологичното право и следователно са приложими и към материята, регулирана от ЗУО. Поради това, изразът „общите принципи на опазване на околната среда“, е ненужно употребен в чл. 6, ал. 3 и чл. 49, ал. 2 от ЗУО.

Шесто, изрично изброените принципи в разпоредбите на чл. 6, ал. 3 и чл. 49, ал. 2 от ЗУО не са ясно и прецизно формулирани в правно-техническо отношение, което вероятно ще доведе до затруднения в прилагането им. По-долу ще бъде направен опит за по-обобщено тяхно анализиране.

При формулирането на *принципа „предпазни мерки“* вероятно законодателят е имал предвид установяването на пределно допустими норми за състоянието на отделните компоненти на околната среда. По същество, този принцип съвпада по съдържание с- и фактически приповтаря принципа на предпазването по чл. 191, пар. 2, изр. второ от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС - ОВ С 83, 30.03.2010 г.).

При изтъкването на *принципа „устойчивост“* вероятно законодателят има предвид принципа на „устойчивото развитие“ по чл. 3, т. 1 от ЗООС. По-добре щеше да бъде обаче, ако беше използвано понятието „устойчиво развитие“, тъй като то е придобило широка употреба в специализираната литература, законодателството и на другите държави и международните споразумения.

Принципът на техническата осъществимост и икономическата приложимост е свързан със задължението за определени лица да извършват дейностите по отпадъците с подходящи технически средства и методи относно тяхното събиране, третиране и оползотворяване, като се имат предвид икономическите разходи и възможности при извършването на тези дейности. Реализацията на този принцип трябва да се търси в чл. 8, чл. 13, ал. 3, 15, 19, 42, ал. 2 и 54 – 66 от закона.

При изтъкване на *принципа „опазване на ресурсите“* законодателят вероятно е имал предвид предприемането на мерки по опазване на природните ресурси от замърсяване, причинено от дейности по отпадъците. Реализацията на този принцип не е последователно проведена в закона, като по тълкувателен път можем да направим констатацията, че тя трябва да се търси в разпоредбите на чл. 8, ал. 2, т. 4 и 5, чл. 9 и чл. 28 – 43 от с. з.

Принципът на „цялостното въздействие (на дейностите по отпадъците – бел. авт.) върху околната среда, човешкото здраве, икономиката и обществото“ е формулиран твърде общо и поради което е твърде възможно, ако се стигне до тълкуването му от съдебната практика, да възникнат затруднения при изясняване на неговото съдържание. Вероятно законодателят е имал предвид всички негативни последици за състоянието на околната среда, човешкото здраве, икономическото и други видове обществено развитие, предизвикани от неправомерни действия и дейности, свързани с отпадъците. Минимизирането и предотвратяването на такива последици може да се постигне чрез определени правни средства, регламентирани в ЗУО, като: а) установяване на изисквания за събиране, превоз и третиране на отпадъците (чл. 29 - 43); б) информиране, планиране и финансиране (чл. 44 - 66); и в) разрешителен режим и упражняване на контрол върху дейности по отпадъците (чл. 67 - 125).

За да бъдат преодоляни горепосочените слабости в ЗУО, смятам че са необходими *de lege ferenda* следните негови изменения и допълнения:

1. чл. 6, ал. 3 и чл. 49, ал. 2 да бъдат отменени;

2. да бъде създаден нов чл. 6а, в който изрично да бъдат изброени определени принципи, свързани с предмета на правно регулиране от закона. За целта такава разпоредба би могла да има следната редакция:

„Чл. 6а. При извършване на дейности по отпадъците, компетентните органи и лицата, при чиято дейност се образуват и/или третират отпадъци прилагат следните принципи:

1. техническа осъществимост при третирането на отпадъците;
2. планиране и програмиране на дейностите по отпадъците;
3. финансиране на дейностите по отпадъците;

4. разрешаване на дейностите по отпадъците при отчитане на състоянието на природните ресурси.“

III. Принципи на някои правни институти на българското екологично право

Отделните правни институти на екологичното право на Република България също имат свои принципи. По-долу вниманието ще бъде насочено само върху тези от тях, които са формулирани изрично на законово равнище. Понастоящем такива правни принципи са уредени само в два подотрасъла на екологичното ни право, а именно във водното и горското.

III.1. Принципи на правни институти на българското водно право

В ЗВ е налице правна уредба на два правни института, спрямо които изрично са формулирани правни принципи. Става дума за принципи на правото на собственост върху водите, както и на икономическата организация на водоползването. Те са уредени съответно в чл. 7 и чл. 192 от този закон. Очевидно е, че този подход на законодателя методологически е неправилен, защото беше необходимо да се започне с формулирането на принципите с по-цялостно значение за опазването на водите, а след това да се обмисля формулирането на принципи на отделни правни институти на водното право в ЗВ.

III.1.1. Принципи на правото на собственост върху водите

Те са уредени в чл. 7 от ЗВ, където са формулирани 4 принципи на „отношенията, свързани със собствеността върху водите, водните обекти и водностопанските системи и съоръжения“.

Принципът на обществената значимост на водата като ценен природен ресурс (т. 1) е формулиран като лозунг, вместо като правен принцип. Той съдържа ноторно известен факт, поради което е ненужно въведен в закона. Реализацията му може да бъде търсена в разпоредбата на чл. 8, ал. 3 от закона.

Принципът на многоцелево използване на водите и водните обекти с оглед задоволяване на стопански интереси без вреда за обществените интереси и за съществуващите права (т. 2) също е ненужно формулиран като принцип в определената от законодателя насока, свързана с правото на собственост върху този природен ресурс. Систематичното му място би трябвало да бъде в чл. 2а, ал. 1, а не в чл. 7. Разглежданият принцип, подобно на предходния също може да бъде търсен за реализация в разпоредбата на чл. 8, ал. 3 от с. з.

Принципът на закрила на правото на собственост върху водите, водните обекти и водностопанските системи и съоръжения, доколкото с упражняването ѝ не се уврежда целостта и единството на хидроложкия цикъл и на природната водна система (т. 3) можеше да бъде формулиран по-лаконично и по-сполучливо. Вероятно в този принцип законодателят е искал да изрази идеята, че правото на собственост не трябва да се упражнява по начин, който води до увреждане на водите като природен ресурс в светлината на генетичната връзка между повърхностните и подземните води. Смятам, че ако такава идея е била вложена в разглеждания принцип, тя не е формулирана по най-добрия начин. Реализацията на разглеждания принцип трябва да се търси в разпоредбите на чл. 33, ал. 1, т. 1 – 3 от закона.

Принципът на упражняване на правото на собственост така, че да не се нарушава технологичното единство на водностопанската система (т. 4) е насочен към осигуряване на нормалното функциониране на водностопанските системи като язовири, напоителни системи и др. Следва да се има предвид обаче, че тяхното „технологично единство“ е обусловено не само от упражняването на правото на собственост върху тях, но и от ефективността на административния контрол на съответните компетентни органи върху тяхното функциониране. Следователно този принцип, с оглед на основната му цел, т. е. на обекта на правна защита, не е свързан само с упражняването на правото на собственост върху него, а и с контрола за спазване на водното законодателство в тази му насока. Реализацията на разглеждания принцип, подобно на предходния, също трябва да се търси в разпоредбите на чл. 33, ал. 1, т. 1 – 3 от с. з.

III.1.2. Принципи на правното регулиране на икономическата организация на опазването на водите

В чл. 192 от ЗВ са формулирани 2 принципа на т. нар. „икономическо регулиране“ на опазването на водите. Смятам, че в тази насока става дума за принципи на правно регулиране на икономическата организация на опазването на водите, а не за „икономическо регулиране“ на тяхното опазване като понятие, неудачно употребено в този закон, тъй като със закона се извършва правно, а не икономическо регулиране на водните отношения. Същевременно наименованието на глава 17 от ЗВ, неточно озаглавена „Финансова организация и икономическо регулиране“ би трябвало *de lege ferenda* да бъде преименована на „Икономическа организация на опазването на водите“.

Първият от принципите по чл. 192 от ЗВ е *принципът на възстановяване на разходите за водните услуги, включително тези за околната среда и ресурса* (т. 1). Той е свързан до голяма степен с ценообразуването на водоползването. Реализацията му е необходимо да се търси в разпоредбите на чл. 192а и чл. 194, ал. 7 и 9 от закона.

Вторият от тях е *принципът „замърсителят плаща“* (т. 2). Смятам, че този принцип е излишно формулиран в закона от правно-техническа гледна точка по следните съображения.

Първо, систематичното му място, не е в глава единадесета, а в глава първа и по-специално в чл. 2а, ал. 1, още повече, че той на практика фигурира в разпоредбата на чл. 2а, ал. 1, т. 10 и следователно е налице дублиране на сходни принципи в две отделни разпоредби на закона.

Второ, този принцип е прокламиран в т. 6 на чл. 3 от ЗООС, която ще намери приложение и в областта на опазването на водите от замърсяване, защото ЗООС играе ролята на общ закон в областта на опазването на околната среда. На трето място, достатъчно беше в ЗВ да има препращаща норма към чл. 3 от ЗООС, за да бъде реализирана идеята на законодателя и в разглежданата насока.

Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 200, ал. 1, т. 3, 6, 19 и ал. 4 – 6, чл. 200а и чл. 202 от ЗВ.

III.2. Принципи на правни институти на горското право

В чл. 8 от Закона за горите (ЗГ – ДВ, бр. 19 от 2011 г., изм. и доп.) са формулирани изрично осем т. нар. „основни принципи на горското планиране“. Става дума за правни принципи само на един от правните институти на горското ни право, а именно на горското планиране. Всъщност това е и единственият член от закона, съдържащ изрично изброяване на правни принципи. Подходът на законодателя в тази насока определено може да се окачестви като несполучлив както от правно-техническа, така и от методологическа гледна точка по следните съображения.

Първо, от методологична гледна точка принципите, изрично изброявани в този закон трябваше да се отнасят до различните аспекти на опазването на горите¹⁶ (респ.

¹⁶ Правното понятие „гора“ е дефинирано в чл. 2, ал. 1 от ЗГ чрез изброяване на отделни материални обекти. То включва: „земи, заети от горскодървесна растителност с площ не по-малка от един декар, височина на дървостоя в зряла възраст не по-малко от 5 м, широчина на насаждението, измерена между стъблата на крайните дървета, не по-малко от 10 м, и проекция на короните не по-малка от 10 на сто от площта на насаждението“ (т. 1); „площи, които са в процес на възобновяване и все още не са достигнали, но се очаква да достигнат минимална проекция на короните 10 на сто и височина на дърветата 5 м“ (т. 2); „площи, които в резултат на антропогенна дейност или естествени причини са временно обезлесени, но подлежат на възобновяване“ (т. 3); „защитни горски пояси, както и ивици от дървета с площ, по-голяма от един декар, и широчина над 10 м“ (т. 4); „насаждения в системи и съоръжения за предпазване от вредното въздействие на водите“ (т. 5); „клекови формации“ (т. 6); „съобщества от дървесни или храстови видове, разположени край водни обекти“ (т. 7).

горските територии¹⁷), а не само до правният институт на горското планиране, т. е. само до една от дейностите по опазване на горските територии.

Второ, от правно-техническа гледна точка, трябваше да бъдат обособени принципи с по-цялостно значение за опазването на този природен ресурс в глава първа „Общи положения“, вместо да се формулират принципи само на един правен институт на горското ни право в глава втора „Управление на горските територии“, раздел II „Инвентаризация на горските територии и горско планиране“, където фигурират разпоредбите на посочения чл. 8 от закона.

Трето, думите началото на чл. 8 „основните принципи“ са неточни, защото в съдържателно отношение „принцип“ означава „основа“.

По-долу ще бъдат разгледани накратко осемте принципа по чл. 8 от ЗГ.

Принципът на интегрирано управление на горските територии и ползване на горските ресурси за постигане на устойчиво икономическо развитие (т. 1) не е добре формулиран, независимо от полезната идея, вложена в тази правна норма за интегрирано управление на този природен ресурс. Интегрираното управление на всеки един природен ресурс, вкл. горите (респ. горските територии) включва предприемането на правни мерки, които отчитат опазването не само на съответния природен ресурс, но и на другите природни ресурси, свързани с него. Неудачно е формулирано обаче, понятието „устойчиво икономическо развитие“. То не отчита обстоятелството, че по-правилно е да се говори за „устойчиво развитие“ с оглед на горепосочената концепция, лансирана както на международноправно равнище, така и фигурираща като принцип в чл. 3, т. 1 от ЗООС, разгледан по-горе. Следователно думите „икономическо“ са излишни в това понятие. Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 9 – 17, чл. 154 – 162 и чл. 183 – 186 от закона.

Принципът на разнообразяване на дейностите в горите за устойчиво възпроизводство на техните функции чрез разкриване на алтернативни източници на доходи и на заетост (т. 2) можеше да бъде формулиран по-лаконично, а освен това „разнообразяването на дейностите в горите“ е необходимо не само поради необходимостта от осигуряване на трудова заетост, а и по чисто екологични причини, свързани не само с тяхното възпроизводство, а изобщо с тяхното опазване, които в случая са основните. Реализацията на този принцип би могла да бъде търсена по арг. от разпоредбите на чл. 96, чл. 98, чл. 163 – 180 и чл. 248 – 251 от с. з.

¹⁷ Правното понятие „горска територия“ е дефинирано в чл. 2, ал. 2 от ЗГ също чрез изброяване на отделни материални обекти. То включва: „горите по ал. 1“ (т. 1); „голини, недървопроизводителни земи и други територии, предназначени за горскостопанска дейност“ (т. 2); „карстови образувания, разположени в земите по т. 1 и 2“ (т. 3); „защитни горски пояси с размери, по-малки от определените в ал. 1, т. 4“ (т. 4).

Принципът на поддържане на екосистемната цялост на гората и прилагане на екологичните принципи в развитието на горското стопанство (т. 3) е несполучливо формулиран, защото не става ясно кои по-точно са „екологичните принципи в развитието на горското стопанство“. Не е необходимо в текста на един принцип да се употребяват неясни понятия, в случая свързани с общи формулировки като „екологични принципи“. По-добре щеше да бъде, ако в тази разпоредба беше налице препращане към някой от принципите, прокламирани в чл. 3 от ЗООС, които биха намерили приложение за т. нар. „поддържане на екосистемната цялост на гората“. Реализацията на горепосочения принцип трябва да се търси в разпоредбите на чл. 111 – 122 от ЗГ.

Принципът на равномерност и постоянство в ползването на дървесината и недървесните горски продукти (т. 4) изразява необходимостта от избягване на прекомерната експлоатация на природните ресурси в горските територии, която ще доведе до деградация на околната среда в тях. Изтъкнатите „равномерност и постоянство“ в ползването на тези видове горски ресурси могат да се постигнат чрез разработването и прилагането на програмно-директивните документи, изброени в чл. 9, ал. 1 от закона, а именно Национална стратегия за развитие на горския сектор, Стратегически план за развитие на горския сектор, областен план за развитие на горските територии и горскостопански планове и програми. Поради това, реализацията на разглеждания принцип е необходимо да се търси в разпоредбите на чл. 9 – 13 от с. з., отнасящи се до планирането на дейностите, извършвани в горските територии.

*Принципът на участието на обществеността в процеса на планирането*¹⁸ (т. 5) е излишен, защото практически той се включва по съдържание в принципа по чл. 3, т. 4 от ЗООС. Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 10, ал. 3 и чл. 16, ал. 3 от ЗГ.

Принципът на отчитане интересите на собствениците, без да се накърняват интересите на обществото (т. 6) включва в съдържанието си упражняване на правото на собственост върху горите (респ. горските територии) по начин, който не накърнява обществения интерес. Реализацията на този принцип е необходимо да се търси в разпоредбите на чл. 18, ал. 2, чл. 123 – 125 и чл. 214 – 224 от закона.

Принципът на въвеждане на система от мерки и мероприятия за опазване и защита на горските територии (т. 7) можеше да бъде формулиран по-сполучливо. Достатъчно беше да се изтъкне лаконично опазването и защитата на горските територии, вместо думите „въвеждане на система от мерки и мероприятия“.

¹⁸ Тук законодателят има предвид горскостопанското планиране, но по-добре щеше да бъде това изрично да бъде споменато във формулировката на принципа.

Реализацията на посочения принцип трябва да се търси в разпоредбите на чл. 20 – 21, чл. 128 – 143, чл. 187 – 213а и чл. 225 – 247 от с. з.

Принципът на въвеждане на единна информационна система за горските територии и дейностите в тях (т. 8) практически е излишен, защото по същество се включва в съдържанието на принципа по чл. 3, т. 5 от ЗООС, който, от своя страна, намира приложение и в тази насока. Разглежданият принцип се реализира в разпоредбите на чл. 19 от ЗГ.

За да бъдат преодоляни горепосочените слабости на ЗГ, смятам че са необходими *de lege ferenda* следните негови изменения и допълнения:

1. Чл. 8 да придобие следната редакция:

„Чл. 8. Дейността по горско планиране се основава на следните принципи:

1. предприемане на комплексен подход при планирането на дейностите по опазване и ползване на горските територии;
2. разнообразяване на дейностите в горите при поддържане на екосистемната им цялост;
3. опазване, балансирано ползване и възпроизводство на горските територии;
4. участие на обществеността в процеса на горското планиране.“

2. Създаване на нов чл. 2а, в който изрично да бъдат изброени определени принципи, свързани с предмета на правно регулиране от закона, който да придобие следната редакция:

„Чл. 2а. Опазването и управлението на горските територии се извършва при спазване на следните принципи:

1. планиране и програмиране на горското стопанство;
2. финансиране на дейностите по опазване и възобновяване на горите;
3. разрешаване на дейности по изсичане и извозване на дървен материал от горските територии;
4. екосистемен и интегриран подход в опазването на горите.“

От разгледаните по-горе принципи на някои правни институти на водното и горското ни право може да се направи констатацията, че изричното им формулиране е извършено незадоволително от правно-техническа и методологическа гледна точка, съответно в ЗВ и ЗГ. Ето защо, с предложенията *de lege ferenda* в тази насока се цели и отчитане на изискванията на принципа на устойчивото развитие по чл. 3, т. 1 от ЗООС.

Заключение

Накрая, в резултат на разгледаната правна уредба, могат да бъдат направени някои по-обща изводи и препоръки за нейното усъвършенстване.

1. Принципите на разгледаните подотрасли на екологичното ни право, както и на някои негови правни институти, са формулирани в по-голямата си част несполучливо, поради което са необходими изменения и допълнения на съответните закони, посочени по-горе. Това обстоятелство се дължи главно на следните причини: а) прибързано приемане на закона; б) липса на научно обоснована концепция, предхождаща неговото съставяне, която да бъде обсъдена най-напред сред специалистите - еколози; в) незадоволителна юридическа техника при съставянето и приемането на съответните разпоредби на закона, прокламиращи определени принципи; г) подценяване на сложността на дейността по изрично формулиране на принципи в нормативните актове и необходимостта от солидни теоретични знания относно правните принципи не само в светлината на общата теория на правото, но и на екологичното право и екологията като комплексна (интердисциплинарна, интегрална) наука. Тези слабости могат да бъдат преодоляни чрез прилагането на комплексен подход както в анализирането на екологичните проблеми, така и при вземането на управленски решения за тяхното разрешаване, който трябва да бъде в основата и на формулирането на принципите на екологичното право, в случая - на подотраслово равнище - в съответните специални закони. Ето защо изричното формулиране на принципи, което трябва да се извършва в общите разпоредби съответния закон в областта на опазването на околната среда, се очертава като сложна дейност на законодателя, към която трябва да се подхожда изключително внимателно и отговорно, а не прибързано. В тази насока би било ползотворно ефективното сътрудничество между учени и практикуващи специалисти от различните отрасли на екологичната наука и социалната практика.

2. При изричното формулиране на принципи на съответния специален закон в областта на опазване на околната среда трябва да се има предвид преди всичко спецификата на екологичната ситуация в страната и факторите, които я обуславят, националните законодателни традиции и задълженията по правото на ЕС и международното екологично право. Определено може да се изтъкне обстоятелството, че понастоящем е налице много положителна тенденция в националното ни законодателство, вкл. екологичното, към изрично формулиране на принципи в съответния закон. В тази насока усилията на законодателя заслужават подкрепа.

3. Подотрасловите принципи на българското екологичното право, както и на правните му институти, имат не само правна, но и висока нравствена значимост.

Тяхната социална ценност, вкл. правна, е свързана с необходимостта от опазването на съответния природен ресурс като компонент на околната среда, както и на околната среда като цяло, защото е ноторно, че природата е жизнена среда и източник на суровини за всяка човешка дейност. Нравствената значимост на разглежданите правни принципи се корени в чувството на любов към природата, което трябва да се изгражда у подрастващите поколения на всички равнища на образование у нас, с което ще се повиши екологичното съзнание и екологичната култура на обществото. Във връзка с това може да се отбележи изтъкнатото от Св. ап. Йоан в първото му съборно послание, че „Бог е Любов“ (1 Йоан 4:16). Именно любовта към природата, трябва да бъде нравствената основа при формулирането както на подотрасловите, така и на общоотрасловите принципи на екологичното право. Следователно принципите на екологичното право, вкл. на подотраслово равнище са, от една страна, важно правно средство за опазването на околната среда като цяло и на отделните ѝ компоненти, а, от друга страна, средство за укрепване на моралните устои на обществото и за повишаване на равнището на екологичното възпитание, образование и култура.

